

реальністю» [3], використовують історичні елементи для того, щоб вибудувати художній простір своїх творів. Петлюра й Винниченко постають втіленням певних позачасових українських цінностей (наприклад, революції), але водночас і носіями сучасних емоцій та ідей.

Література

1. Шацька, Барбара. *Минуле – пам'ять – міт*. Чернівці : Книги – XXI, 2011. 248 с.
2. Fathallah, Judith. Reading real person fiction as digital fiction: An argument for new perspectives. *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies*. 2018. № 24 (6). URL: <https://doi.org/10.1177/1354856516688624> (дата звернення: 31.10.2023).
3. Winter, Rachel. Fanon Bernie Sanders: Political real person fan fiction and the construction of a candidate. *Transformative Works and Cultures*. 2020. № 32 (March). URL: <https://doi.org/10.3983/twc.2020.1679> (дата звернення: 31.10.2023).

Джерела ілюстративного матеріалу

1. nsssste. Чусш мила.. *Archive of our own*. URL: <https://archiveofourown.org/works/39579120> (дата звернення: 31.10.2023).
2. wtf_captain. вашій увазі пропоную невеличку замальовку... *Twitter*. URL: https://twitter.com/wtf_captain/status/1239530507060289536?s=20&t=x7I03hY6Ty2WvRe4MCU4AQ (дата звернення: 31.10.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-372-2-28>

Т. ПЕТРЕНКО

*комунальний заклад освіти
«Дніпропетровський обласний ліцей-інтернат
фізико-математичного профілю»*

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ НЕОЗНАЧЕНОСТІ У ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЯХ

Фразеологізми є чи не однією із найдосліджуваниших мовних одиниць. Вони поставали об'єктом комплексного аналізу в працях багатьох науковців: М. Авксентьева, М. Алефіренка, Я. Барана, М. Жуйкової, М. Зимомрі, Л. Корнієнко, І. Матвіяса, Г. Філь та ін.

Зокрема значну увагу в наукових розвідках звернено на семантичний (І. Гуменюк), прагматичний (І. Патен), когнітивний (Н. Венжинович, О. Селіванова) аспекти вивчення фразеологічних одиниць. Досліджень фразеологічного складу української мови з погляду репрезентації функційно-семантичної категорії неозначеності ми не виявили, що й визначає актуальність цієї праці.

Мета розвідки – проаналізувати засоби реалізації функційно-семантичної категорії неозначеності на фразеологічному рівні.

Категорія неозначеності – функційно-семантична категорія, яка може бути репрезентована на фразеологічному рівні, оскільки фразеологічні одиниці є сталими конструкціями з єдиним значенням та певною сукупністю формально-граматичних ознак.

Засобом реалізації категорії неозначеності постає переважно фразеологічна одиниця загалом, проте в деяких фразеологізмах актуалізованим виразником неозначеності може бути той чи той його компонент.

Категорія неозначеності виявляє себе в конкретніших значеннях неозначеного простору, неозначеного часу, неозначеної предметності, неозначеної ознаки, неозначеної кількості тощо.

Досить репрезентативною у фразеологічній системі української мови є семантика неозначеного простору, що зумовлено, очевидно, універсальністю понять простору в житті людей. Неозначений простір позначають фразеологізми з інтегральними семами:

1) ‘невизначений напрямок руху’. Таку семантику зафіксовано у фраземах **світ за очі, куди попало, під три чорти**: *Щоправда, Катерині тоді було не до сміху: коли вже дійшло до діла, такий страх напосів і сором, хоч тікай світ за очі* (В. Шкляр), *Коли ж уже, наприклад, кинуть за пазуху жарину або заткнуть голку в бік, то заверещить тоненько-тоненько, зажмуриться й біжить куди попало* (В. Винниченко); *Був би ти винуват – і вигнала б тебе мати під три чорти!* (Є. Гуцало);

2) ‘невизначена відстань’. Із таким значенням використовують фраземи де **Макар телят не пас, у дідька (біса, чорта) на запічку, у чорта (біса, дідька) на рогах**: *Отож геть усіх можна було б вислати із Залісців туди, де Макар телят не пас* (Н. Гуменюк); *Живуть на Голих Горах, у дідька на запічку* (І. Багрянний); *Діставши*

нове призначення, високу посаду десь там, у чорта на запічку, він їде перебирати її, як звичайний обов'язок (І. Багрянний); Одне – там, друге – там, а третє – у чорта на рогах. Поки з одного на друге переберешся, уже й сонце на прюзі (І. Дімаров). Використання числових компонентів у фразеологізмах на позначення простору не надає фраземі конкретнішого значення, а навпаки, посилює семантику неозначеності – **на всі чотири сторони, на чотири вітри, за тридцять земель-морів, за тридев'ять земель**: *І не думай, що вмовиш їх відпустити тебе на чотири вітри* (В. Рутківський); *Рідну землю покидали, уклін їй складали, береги сльозами поливали і довго-довго руками та шапками з моря Чорного махали, у краї чужі, далекі, за тридцять земель-морів, на край світу мандрували, щастя-долі шукали* (І. Багрянний); *І мчить він без зупинки, хряскотить залізними лапами, несе в собі приречених, безнадійних, змордованих, – хоче замчати їх у безвість, щоб не знав ніхто де і куди, – за тридев'ять земель, на край світу, мчить їх у небуття* (І. Багрянний);

3) 'невизначене місце'. Це значення передають антонімічні фраземи – **куди око не гляне** (скрізь) і **де у біса** (ніде): *Куди око не гляне, з усіх-усюдів заглядає смерть* (О. Турянський); *Але де ти його у біса знайдеши?* (В. Рутківський).

На неозначений час тривання чи реалізації дії вказують фраземи з антонімічними інтегральними семами:

1) 'довго' – **до нових (сьомих, третіх, зелених) віників**: *До нових віників пам'ятатиме* (А. Дімаров); *От наб'ю я йому морду, щоб не ліз у чужі справи, так і ти, і він до сьомих віників не забудете* (В. Собко); *Одного разу наскочили, так їм до третіх віників заказали сюди дорогу* (Юрій Бедзик); *Тож і виклич його до свого кабінету, постав перед собою, висповідай так, щоб до зелених віників пам'ятав* (М. Гарновський);

2) 'дуже швидко, майже блискавично' – **не встигнути оком змигнути**: *Не встигла я й оком змигнути, а Петро вже вчашав до нас, ніби до рідного дому* (С. Андрухович).

Для вираження семантики неозначеної предметності використовують фразеологізми з інтегральними семами:

1) ‘хтось невизначений, невідомий’. Таку семантику має фразема **який(сь) біс (чорт, дідько)**. Незмінним компонентом у ній постає лексема *якийсь*, яка й визначає семантику неозначеності у складі фрази, другий компонент має синонімічні варіанти: *Вчинили ви, сказати б, нестачно. Який вас біс на тоє подоткнув?* (Л. Костенко); **Якийсь біс** штовхав його сьогодні під ребро і весь час спонукав на хлоп’ячі вихватки (П. Загребельний); *Напугив же його якийсь дідько поїхати цим безплаткартним «максимом»!* (Ю. Шовкопляс);

2) ‘щось невизначене, невідоме’. Із цим значенням зафіксовано фраземи **якась чортівня, якась чортівиння, якого біса (дідька, чорта)**: *Що ж тут незрозуміло, вона впіймала не таксі, а приватне авто; що ж це з ним діється, якщо вірить уже не собі, а Клавдії Іванівні, чортівня якась, та це ж він, він зраджує зараз Іринку, а не вона його, ніби мана яка впала на очі і засліпила* (В. Шкляр); *Застріляли, давлячись яйця, чвиркнули в усі боки перемішаним білком і жовтком та це якимось чортівинням, а мої штани враз промокли до пуна* (А. Дімаров); *Їсти-пити є що і в чім сходити – якого ж їй ще ... дідька треба?* (Г. Хоткевич).

Семантику неозначеної предметності можуть актуалізувати іменникові компоненти дієслівних фразеологізмів на взір **викинути коника, викинути колінце, викинути (встругнути, утнути) штуку**. Саме іменниковий компонент надає фразеологізмові невизначеності, надаючи значення ‘зробити, здійснити щось невизначене, несподіване’: *Ще треба добренько десь проконсультуватися у юриста, чи не зможе зять **викинути якогось коника**, коли що, бо розп’якувати про чесність і порядність – то одне, а як засвітить ласий иматок, то хтозна, він може на зло щось устругнути, аби лиш їй, Клавдії Іванівні, допекти* (В. Шкляр).

Семантику неозначеної кількості реалізують фраземи з антонімічними інтегральними семами:

1) ‘дуже багато’ – **кінська доза, до лиха, до біса (чорта, дідька), до ката**: *В груди повертається біль, який трохи відступив після **кінської дози** знеболювального* (Д. Корній); *Тут їх до лиха. Та й іншої тварі тут до ката, от тільки не вглядиш їх просто* (І. Багрянний);

2) ‘дуже мало’ – **як кіт наплакав**: *На галеоні вояків було як кіт наплакав, тож вони не дуже опиралися і хутко склали зброю* (Ю. Винничук).

Невизначену ознаку передають фраземи з інтегральною семою ‘ніякий, посередній’ – **ні се ні те, ні пава ні гава, ні до села ні до міста, ні до ліса ні до біса, ні риба ні м’ясо, ні Богові свічка, ні чортові кочерга** (угарка): *Маша трохи відпила зі своєї пластикової «флейти» і скривилася: якесь ні се ні те* (І. Карпа); *Вона ні пава й ні гава, ні до села й ні до міста, ні до ліса й ні до біса, то хай сам спробує покалантирити на цьому світі* (Є. Гуцало); *Цей Безкоровайний ні риба ні м’ясо, а нам він пригодиться* (А. Хижняк); *Я білоручка; ні панянка, ні мужичка, ні Богові свічка, ні чортові кочерга* (М. Кропивницький); *З нашого Захарка ні Богу свічка, ні чортові угарка* (Українське прислів’я).

Отже, засоби реалізації функційно-семантичної категорії неозначеності в українській мові досить широко репрезентовані на фразеологічному рівні. Семантику неозначеності зазвичай реалізує фразеологічна одиниця загалом, проте в деяких фразеологізмах актуалізованим виразником неозначеності постає той чи той його компонент. Функційно-семантична категорія неозначеності охоплює засоби вираження неозначеного простору, неозначеного часу, неозначеної предметності, неозначеної кількості та неозначеної ознаки. Семантика неозначеного простору репрезентована трьома групами фразем із інтегральними семами ‘невизначений напрямок руху’, ‘невизначена відстань’, ‘невизначене місце’. Неозначений час передають дві групи фразеологізмів з інтегральними семами ‘довго’ та ‘дуже швидко, майже блискавично’. Неозначену предметність репрезентують дві групи фразем з інтегральними семами ‘хтось невизначений, невідомий’, ‘щось невизначене, невідоме’. Семантику неозначеної кількості представлено в двох групах фразеологізмів з інтегральними семами ‘дуже багато’, ‘дуже мало’. Значення неозначеної ознаки передає чимала група фразеологізмів з інтегральною семою ‘ніякий, посередній’.